

УДК 81'42:821.161.2'06-3-93.09(092)

ОГАР Анна – кандидат філологічних наук, доцент кафедри фундаментальних дисциплін початкової освіти, Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка, вул. Івана Франка, 24, Дрогобич, 82100, Україна (annaogar@ukr.net)

ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-4917-8008>

DOI: <https://doi.org/10.24919/2522-4565.2022.52.7>

Бібліографічний опис статті: Огар, А. (2022). Особливості мовного портретування в сучасній українській прозі для дітей (на матеріалі повістей Ольги Максимчук). *Проблеми гуманітарних наук: збірник наукових праць Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Серія «Філологія»*, 52, 53–59, doi: <https://doi.org/10.24919/2522-4565.2022.52.7>

ОСОБЛИВОСТІ МОВНОГО ПОРТРЕТУВАННЯ В СУЧАСНІЙ УКРАЇНСЬКІЙ ПРОЗІ ДЛЯ ДІТЕЙ (НА МАТЕРІАЛІ ПОВІСТЕЙ ОЛЬГИ МАКСИМЧУК)

Анотація. У статті йдеться про особливості мовного портретування в повістях Ольги Максимчук для дітей. Мовний портрет як опис зовнішніх ознак персонажа, його внутрішнього стану забезпечує цілісність художнього зображення, для якого художньо-словесна деталь надзвичайно важлива. Його призначення – слугувати засобом характеротворення, типізації та індивідуалізації героїв. За нашими спостереженнями, саме мовне зображення є одним із основних текстотвірних елементів у фантастичній дилогії письменниці. Створено портрети героїв дуже позитивних, однак не ідеальних. Ці портрети мозаїчні, але цілісні, глибоко психологічно виписані. У змалюванні персонажів домінують внутрішні риси. Це і є вирізняльною ознакою портретування письменниці. Лише побіжно описано зовнішність, у якій акцентовано колір очей та волосся, адже кольороназви відіграють важливу роль в сюжеті твору: так розділено Добро і Зло.

Мовні засоби творів прості й зрозумілі для читачів. Актуальним є проникнення в тканину характеризувальних текстів фразем та просторічних, навіть знижених лексем. Для конкретизації та індивідуалізації персонажів письменниця вдається до засобів образності. Здебільшого послуговується епітетами, особливо кольороназвами, які набувають переносних значень. Подибуємо й різноманітні порівняння, що увиразнюють портрети, а часом метафори та інші тропи.

Ключові слова: мовний портрет, сюжетний портрет, зовнішній портрет, внутрішній портрет, засоби образності.

OHAR Anna – Candidate of Philological Sciences, Associate Professor of the Fundamental Disciplines of Primary Education Department, Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University, 24, Ivana Franka str., Drohobych, 82100, Ukraine (annaogar@ukr.net)

ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-4917-8008>

DOI: <https://doi.org/10.24919/2522-4565.2022.52.7>

To cite this article: Ohar, A. (2022). Features of language portrait in modern Ukrainian prose for children (based on the stories of Olha Maksymchuk). *Problemy humanitarnykh nauk: zbirnyk naukovykh prats Drohobytskoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu imeni Ivana Franka. Seriya «Filolohiia» – Problems of Humanities. “Philology” Series: a collection of scientific articles of the Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University*, 52, 53–59, doi: <https://doi.org/10.24919/2522-4565.2022.52.7> [in Ukrainian]

FEATURES OF LANGUAGE PORTRAIT IN MODERN UKRAINIAN PROSE FOR CHILDREN (BASED ON THE STORIES OF OLHA MAKSYMCHUK)

***Summary.** The article deals with the features of language portraiture in Olha Maksymchuk's stories for children. A verbal portrait is a description of the character's external features, his internal state, which ensures the integrity of the artistic image, for which the artistic and verbal detail is extremely important. Its purpose is to serve as a means of character creation, typification and individualization of heroes. According to our conclusions, the language image is one of the main text-creative elements in the writer's fantastic dilogy. Portraits of very positive but not ideal heroes were created. These portraits are mosaic, but integral, deeply written psychologically. Internal features dominate the depiction of characters. This is a distinguishing feature of the writer's portrait. The appearance is described very little, only the color of the eyes and hair is emphasized, because the color names play an important role in the plot of the work: this is how Good and Evil are divided.*

The language means of the works are simple and understandable for readers. Penetration into the fabric of texts that characterize, phrases and spatial, even reduced lexemes is relevant. To specify and individualize the characters, the writer resorts to the means of imagery. It mostly uses epithets, especially color names, which acquire figurative meanings. We also find various comparisons that express portraits, and sometimes metaphors and other tropes.

***Key words:** linguistic portrait, plot portrait, external portrait, internal portrait, means of imagery.*

Постановка проблеми. Сучасна художня література – особливий художньо-естетичний феномен, що формується під впливом світоглядної та естетичної концепції певної епохи, залежить від її культурно-історичних особливостей, змінюється разом із приходом нових поколінь читачів, трансформацією суспільних уявлень про дитинство, читання, освіти тощо. Звільнення літератури від тотального контролю ідеології зумовило її сприйняття як мистецького явища, спричинило зростання наукового інтересу до неї, розширення предметного дослідницького поля (Качак, 2018, с. 3). Цікавою є сучасна література для дітей і в лінгвістичному плані. Вона фіксує мову сьогодення, утворює мовну норму, формує мовні тенденції. Мова сучасної художньої прози загалом позначена дією активних лексико-семантичних процесів – запозичення, жаргонізації, формування нових значень і розмаїтих конотацій. Характерним є проникнення у художній текст елементів розмовно-побутового мовлення (Штонь, 2020, с. 123). Прискіпливої уваги потребує мова художніх текстів для дітей, бо її вплив на мовленнєве становлення читачів годі переоцінити.

Мовний зміст сучасних художніх текстів теж модифіковано. Зокрема, письменники вдаються не лише до осучаснених тем, а й до відповідних мовних засобів, також прийомів

їхнього поєднання й витворення. Один із них – мовний портрет. Це стилістична фігура, реалізована в художньому творі, опис зовнішніх ознак персонажа, його внутрішнього стану, який забезпечує цілісність художнього зображення й для якого кожна художньо-словесна деталь функціонально значуща (Єрмоленко, 2001, с. 94–95). Портрет – засіб характеротворення, типізації та індивідуалізації персонажа, що фіксує його обличчя, фігуру, манеру поводитися (Качак, 2018, с. 233, 249). Портрет візуалізує героя, функціонально забезпечує його образну конкретизацію та індивідуалізацію, є ключем до розкриття головної ідеї твору, розуміння його сюжету. Лідія Мацевко говорить про сюжетний портрет, який творять розкидані по всьому творі невеликі описи зовнішності та психологічних рис тих чи тих персонажів (Качак, 2018, с. 172). Забігаючи наперед, скажемо, що саме такі портрети виявляємо на сторінках повістей Ольги Максимчук.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сучасні художні твори для дітей – особливе літературне та мовне явище. І якщо літературний його аспект уже отримав широке та ґрунтовне опрацювання (маємо на увазі монографію “Тенденції розвитку української прози для дітей та юнацтва початку ХХІ ст.” Тетяни Качак (Качак, 2018)), то мовний ще чекає свого ретельного дослідника. Поодинокі розвідки

такого плану все ж є. Серед них – і наша стаття про лексичне різноманіття й багатство форм вираження думки, про промовистий онімікон та вишуканий і водночас простий синтаксис, про своєрідне поєднання образних висловів і тропів, серед яких особливе місце посідають епітети та порівняння, в художній мові письменниці (Огар, 2022).

Мета статті – виявити та проаналізувати особливості й засоби мовного портретування персонажів у повістях Ольги Максимчук. Досягнення мети передбачає виконання таких **завдань**: розкрити суть поняття «мовний портрет»; проаналізувати мову творів Ольги Максимчук для дітей; виявити своєрідність портретування в цих текстах.

Виклад матеріалу. За нашими спостереженнями, мовне зображення є одним із основних текстотвірних елементів у фантастичній діалогії письменниці «Світ у вулкані». Це важливо, адже художній текст як взірцева реалізація мовної практики, безперечно, сприяє мовленнєвому розвитку дитини. Вбудовування образів персонажів шляхом їхнього мовного портретування допомагає реалізувати й найважливішу якість тексту – художність, покликану актуалізувати емоційну сферу читача через розкриття мистецького задуму, естетичного та духовного начал твору. А ще художній твір створює в дитячій свідомості ідеал, приклад для наслідування. І важливо, щоб цей ідеал був «правильним» з морально-етичного та культурно-ціннісного поглядів, але не ідеалізував чи героїзував персонажів так, щоб у читача сформувалася якась хибна самооцінка або, що гірше, розвивалися комплекси, а навпаки – вселяв упевненість у собі, націлював на розвиток, сприяв формуванню толерантного ставлення до інших. Цього письменниця домагається через мовне портретування: «звичайнісінькі хлопчик і дівчинка зі звичайного міста, що мешкають у звичайнісінькій квартирі найзвичайнісінької багатоповерхівки» (Максимчук, 2021, с. 7–8). Саме така акцентована тавтологія на початку історії демонструє, так би мовити, пересічність героїв і наближує їх до читача. Надалі письменниця ще не раз актуалізуватиме смисл ‘звичайні; такі, як усі’, порівняймо:

Вони були точнісінько такі ж, як усі. Принаймні на початку цієї історії. Часом веселі, а часом сумні.

Мали друзів і ворогів, маленькі пригоди і великі таємниці. Авжеж, усе точнісінько так, як у тебе. Хіба що їхні очі – неймовірно зелені – вирізняли їх з-поміж інших хлопчиків і дівчаток. Такі очі були у всіх Брумів. Про цю сім’ю частенько так і казали: “Оті, зеленоокі” (Максимчук, 2021, с. 9).

Однак авторка не знеособлює своїх героїв, бо поряд із підкресленням їхньої звичайності наголошує також на їхній унікальності. Сусідкування різноманітностей, виражене розгорнутою антитезою, не лише увиразнює образи, а й свідчить про їхню складність, багатовимірність чи, як кажуть літературознавці, об’ємність (Максимчук, 2021, с. 210). Саме в царині літературознавства ґрунтовно досліджено новітні типи героїв у сучасній прозі для дітей.

Повісті Ольги Максимчук – пригодницько-фантастичні. У пригодницьких творах автори не часто вдаються до портретних зарисовок. Натомість мовно деталізують перипетії, акцентують сюжетність. Це особливо виразно простежується у творах, адресованих читачам молодшого шкільного віку, де переважають скупі, штрихові, мозаїчні, із типовими рисами образи дітей, а психологізм зведений до мінімуму. Зовнішній портрет творять кілька художніх деталей, а вдача передана вираженими невластиво прямою мовою емоціями. Розлогі описи заміщують вкраплення, що констатують емоційні реакції, а апеляції до стилістичних фігур і тропів лише спорадичні (Качак, 2018, с. 208–209). У власне пригодницьких творах образи головних героїв виписані глибше, об’ємніше, виразніше, що витворює їхню багатогранність, переконливість, правдивість, а насичення тексту переживаннями, роздумами та емоціями додає йому експресивності, емоційності (Качак, 2018, с. 211). Особливістю фантастичної прози є ідеалізація героїв, наділення їх надприродними здібностями та акцентування їхньої месійності, і саме схематичні образи є рушієм сюжету (Качак, 2018, с. 214).

Найважливішою рисою мовного портретування у творах Ольги Максимчук є акцентування внутрішнього світу героїв, що дещо дисонує з окресленою вище загальною тенденцією розвитку сучасної української прози для дітей. Тож є підстави вести мову про

характерну для сучасної реалістичної та соціально-психологічної прози (світової загалом, української зокрема) тенденцію переорієнтації з сюжету, дії на психологію персонажів (Качак, 2018, с. 171). Хоч аналізовані тексти не містять розлогіх внутрішніх характеристик, бо й сам твір не є реалістичним. Радше має певні реалістичні моменти, а в портретуванні акцент зроблено на внутрішніх рисах героїв, які певним чином зумовлюють сюжетну лінію.

Образи письменниці яскраві, свіжі, емоційні. Скажімо, Сонька: «Адже вона завжди сміялася більше і голосніше за інших. А ще дівчинка більше за інших говорила, сперечалася й розмахувала руками. Її темні неслухняні кучері невпинно стрибали вгору-вниз. Вона завжди все знала, мала багато друзів і завжди була в центрі уваги. А ще – та ви вже й самі, мабуть, здогадалися – Сонька була відмінниця і староста класу. Адже ж таки здогадалися? Певна річ, що була! Бо хто ж, як не вона? Її завжди було багато. Навіть називали її багатьма іменами. Точніше, ім'я було одне, але чомусь кожен звертався до дівчинки по-своєму: хто кликав її Сонькою, хто Сонею, а часом ще й Зосею чи Софійкою. Вона ж тільки сміялася й, радісно метляючи кучерями, відгукувалася на всі оті імена» (Максимчук, 2021, с. 8–9). Як бачимо, тут вимальовано насамперед характер, актуалізовано емоційний його компонент – як за допомогою прямих номінацій, так і шляхом нагромадження емоційно забарвлених і риторичних речень. Апелювання до читача мовби робить його співгероєм, що цілком доречно з огляду на аудиторію. Героїня дуже яскрава й різнобічна, на це вказує й низка імен дівчинки, якими до неї зверталися. Не можна не зауважити і її емоційності, яку визначають типовою ознакою жіночої вдачі. Проте цю рису не можна однозначно трактувати тільки як гендерний маркер, коли йдеться про дітей, бо емоційність – це основа їхнього психічного розвитку. Так, для молодших школярів загалом характерна чутливість, емоційне осягнення довкілля, щирість та відвертість у вираженні свої переживань (Качак, 2018, с. 225–226).

Особливо в повісті наголошено на розумових здібностях головних героїв: «Сонька багато знала. Вона розумілася на парашутах,

математиці і вчителях. <...> Сонька краще за нього знала математичні формули, дотепно коментувала поведінку старших і ніколи *не лізла по слово в кишеню*» (тут і далі курсивом виділено фразеологічні одиниці) (Максимчук, 2021, с. 254).

Але й інші аспекти характеру авторка не полишає поза увагою, а чітко виписує: «Вона була відчайдушна, смілива дівчинка, і слухаючи розповіді про різні небезпеки та страшних чудовиськ, завжди перепитувала себе: а що ж вона? Злякалася б чи ні, якби була в тій казці? Як би вчинила? Що сказала б? І, чесно відповідаючи, щоразу переконувалася, що впоралася б із тією пригодою не гірше за всіх інших на світі царівен, лицарів і чарівників» (Максимчук, 2021, с. 18). Нанизування питальних речень теж спрямоване на розкриття внутрішнього світу героїні через рефлексію.

У письменниці є ще більш психологічні портрети, що, як згадувалося, випадають із загальної тенденції, проте вони (а це вже йде в унісон з усією сучасною літературою для дітей) теж мозаїчні. «Світ у вулкані» містить багато таких вербальних малюнків без жодного зовнішнього опису: «Її брат, Марко Брум, був геть інакший. Він ріс тихим і задумливим хлопцем. Навіть усміхався якимось замислено – самими очима. Більше слухав, ніж говорив. Часто міркував про щось своє, багато мріяв і читав. Книжки він любив іще дужче, ніж Сонька. А вона ж перечитала майже все, що було написано на цьому світі!» (Максимчук, 2021, с. 9). Гіперболізуючи, авторка підкреслює начитаність, рівень ерудиції головних героїв, ненав'язливо вказує читачам напрям їхнього розвитку. Дівчинка постає впевненою та вольовою, а хлопчик м'яким, добродушним, що не зовсім відповідає традиційним уявленням.

Ще один прийом мовного зображення письменниці – спільне портретування, що зрозуміло, бо герої – близнюки: «Близнюки росли дружньо. Вони ділили одне з одним усі таємниці, а донедавна навіть сиділи за однією партою» (Максимчук, 2021, с. 10); «Увечері, коли Марко і Сонька закінчували свої справи, вони бігли одне до одного, і все ставало як колись. Таємниці – пошепки, пригоди – навпіл, а дружба – назавжди» (Максимчук, 2021, с. 10).

Попри багато спільних уподобань, кожен герой мав свої. Маркові подобалося смажити млинці, усамітнюватися і щось обдумувати чи мріяти (Максимчук, 2021, с. 9–10), а Сонька любила чудернацькі розповіді сусідської бабусі (Максимчук, 2021, с. 10).

Портрети упродовж розвитку сюжету дооформлюють деталі, у яких зазвичай акцентовано внутрішні риси героїв. Вони доволі розлогі – див. наведені нижче фрагменти, у яких виокремлено тропи та стилістичні фігури:

Дівчинка ще якусь мить вагалася. А тоді її чорні кучері підскочили вгору і вона таки зважилася. Розумака Сонька, яка завжди робила тільки мудрі вчинки, яка навчала Марка думати головою, яка завжди лягала спати, щойно на **дзвіниці лунав дзвін**, – раптом рішуче взялася рукою за клямку на вікні, потягнула її до себе... (Максимчук, 2021, с. 16).

Він [Марко] анітрохи не здивувався, коли побачив її [Соню] в самому центрі великого гурту хлопців та дівчат. Усі, **мов зачаровані**, слухали дівчинку, яка жваво щось розповідала (Максимчук, 2021, с. 69);

Софія знала, що щось не так. Вона завжди все знала (Максимчук, 2021, с. 129);

Бо то була б не Сонька, якби не підслухала. Від неї не можна було нічого і ніколи приховати (Максимчук, 2021, с. 124);

Щось їй не договорюють, щось від неї приховують. А цього дівчинка не любила. **Їй потрібна була розгадка. Пояснення. Відповідь.** І Сонька вирішила будь-що знайти її. Так, як робила це завжди (Максимчук, 2021, с. 125);

... їй подобалося командувати і вона *пхала свого носа* скрізь, куди не треба (Максимчук, 2021, с. 200);

Єдине, що він міг розгледіти, – це старанно виведені букви в її зошиті й охайно складені в пеналі ручки та олівці (Максимчук, 2021, с. 201);

Бо той був якийсь дивний. <...> Правду кажучи, він ніколи не ображався на Агаву, а тільки добродушно всміхався. <...> Зате нова сусідка по парті через ці дурні витівки відразу вибухала і вже не раз сварилася з Агавою (Максимчук, 2021, с. 200).

Таких елементів опису Соні значно більше, ніж Марка. Замовчуванням наче підкреслено його тихий характер. Натомість доволі часто вербалізовано вдачу дівчинки: охайність, жвавість, компанійськість, розсудливість, метикуватість, націленість на досягнення свого, постійність, емоційність.

Авторка вдається здебільшого до звичної лексики та фразеології, нескладних тропів й стилістичних фігур – порівняння, тавтології, парцеляції, виділених нами в текстах. А от описи зовнішності скупі: кучеряве кирпате дівчесько (Максимчук, 2021, с. 199).

Окремо варто сказати про любов близнюків одне до одного, що акцентовано в творі не прямим номінуванням, а описово. І таке ставлення, безсумнівно, гарний приклад для наслідування: «Невпинно щось примовляючи і лагідно погладжуючи стривоженого брата по плечу, Софія швидко зачесала пальцями його розкуйовджене волосся й рішуче потягнула брата назад до гурту – мовляв, годі думати» (Максимчук, 2021, с. 71); «Якби його серце не вистукувало весь час одне й те саме ім'я, він міг би почути й побачити багато важливого. <...> Але він думав тільки про Соньку. Тому всі інші звуки, кольори та дивовижі пройшли повз нього» (Максимчук, 2021, с. 120).

Оці виразні портрети на сторінках твору доповнюють епізодичні скупі описи, які ще більше підкреслюють характер героїв:

Зблаженно-прителепкуватим виразом на обличчі він, розчепіривши руки, погойдувався у повітрі вгору-вниз (Максимчук, 2021, с. 35);

Софія **набурмосено бурмотіла** щось собі *під носа* (Максимчук, 2021, с. 35).

Незважаючи на те, що діти перебували в доволі незбагненній ситуації, – адже вони летіли невідомо-куди-звідки-і-навіщо, – ім обом раптом стало затишно і спокійно. А десь у глибині їхніх сердець, у передчутті неймовірних пригод, уже народжувалася радість (Максимчук, 2021, с. 36);

Що нижче вони опускалися, то більше округлювалися з подиву їхні очі. Зрештою подиву стало так багато, що Бруми забули махати в повітрі руками, втратили рівновагу і гепнулися на зелену м'яку траву (Максимчук, 2021, с. 37).

Більш розлогі портрет іншого героя – Агави – теж зосереджений лиш на його характері: «Цей дотепний, непосидючий хлопчина мав якусь дивну особливість: здавалося, його не може зацікавити нічогосінько. Агава сам не розумів, як воно так виходить. Його мудра і кмітлива голова так швидко вдовольнялася

новими враженнями, що вже наступного дня хлопцеві все починало видаватися нудним і нецікавим. У школі відмінні оцінки нанизувалися одна на одну без жодних зусиль, усі книжки з домашньої бібліотеки давно були перечитані, а комп'ютерні ігри виграні. Спорт, подорожі, розваги – все це минало, не залишаючи почуття задоволення. Тому Агава Мідний днями поспіль лише гиготів і гицав, вигадуючи такі дурниці, що дорослі навколо *за голови хапалися*» (Максимчук, 2021, с. 158). Цей опис письменника подає на початку розповіді, зовсім оминувши зовнішність при знайомстві з головним героєм. Так вона демонструє пріоритетну роль характеру, хоч саме зовнішні риси є ключем у цій історії. Вклавши ці описи в уста своїх героїв, вона лиш підсилює їх: «І Сонька відразу згадала, що поруч із нею сидить **повний, повнісінький, найповніший** у всій школі бовдур!» (Максимчук, 2021, с. 168). Тавтологія в поєднанні з просторічним словом дуже виразно характеризує хлопця.

А скупий зовнішній опис (лише три слова) дано аж на десятій сторінці історії про Агаву: «Ні, він не хотів *бити байдики*. Але й сказати мамі, чого саме він хоче, теж не міг. Як і собі самому. Тому він іще раз пхинькнув, аж на серці стало тоскно, і притулився рудим веснянкуватим носом до холодного скла. Та за хвилину він уже *махнув рукою* на всі свої думки. Місто миготіло за шибкою, хлопець помалу втрачав гостроту відчуттів і, мабуть, через недоспану ніч, незабаром почав *кловати носом*» (Максимчук, 2021, с. 164).

Як бачимо, навіть у цьому фрагменті домінує внутрішнє портретування. Письменник акцентує невизначеність, нездатність знайти себе, якусь внутрішню пустоту свого героя. Агаву вербалізовано як «баламута», у якого *«хоч греблю гати друзів-розбишак»* (Максимчук, 2021, с. 159). Часто в літературі дитина-бешкетник є аутсайдером або проблемною дитиною. А в Ольги Максимчук навпаки. Агатино незацікавленість змушує його «байдики бити», вигадувати дурниці, але упродовж твору він змінюється: «Його очі й далі *світилися* сотнями веселих *бісиків*, червоний чуб йоршиком стирчав у різні боки, та все ж він був геть інакший. Доросліший? Відповідальніший?» (Максимчук, 2021, с. 45). І змі-

нюється герой саме внутрішньо, він знаходить те, що його зацікавило і що йому полюбилося, і в цьому неабиякий виховний потенціал.

Скупі три слова зовнішнього портрета аж на сімнадцятій сторінці продовжено згадкою про його рудий чуб і руду пухнасту павутинку вій, там, де змальовано й кінську гриву, колір якої «такий, як сонце пізнього вечора, чи кленове листя ранньої осені, чи як стомлений випалений степ улітку...» (Максимчук, 2021, с. 172). Схожість, навіть ідентичність чуба й гриви – це зовнішній атрибут спорідненості хлопця та коня, зустріч з яким безповоротно змінила Агаву: він ходив принашканий і трохи розгублений, задумливо *дивився* кудись *крізь стіну* і нікого не чув, до нього прийшов незваний досі спокій (Максимчук, 2021, с. 176–178). Такі дво-трислівні деталі, майстерно вплетені в тканину твору, розкидані по всьому його обширі: скажімо, веснянкуватий ніс (Максимчук, 2021, с. 197).

Зовнішній опис у письменниці – це здебільшого інструмент для передачі внутрішнього стану героя. І він навіть не зображує чи ідентифікує (бо універсальний: його можна вжити щодо будь-кого), а швидше передає його емоційний стан: «Він повернув до конюха червоне напружене лице з двома вибульшеними очима, одне з яких нервово підморгувало» (Максимчук, 2021, с. 186); «Його щочки побуряковіли, чуб настовбурчився, наче голки дикобраза. ... *Із хлопчачих очей летіли іскри*» (Максимчук, 2021, с. 83). Серед соматизмів, якими послуговується письменник, домінують номени «очі» та «волосся». Саме їхній колір слугує єднальним елементом між світом реальним і фантастичним, між дітьми й драконами та кіньми. Кольороназви загалом відіграють сюжетотвірну функцію у творі, у якому яскраве і кольорове Добро протистоїть сірому Злу. Насамкінець зазначимо, що зовсім випущені в тексті описи одягу, що ще більше нівелює зовнішній аспект у описах героїв.

Наголосимо й на такому. Аналізований твір можна було б назвати гендерно нейтральним, але певні гендерно забарвлені вкраплення все ж можна відшукати. У тексті є центрування головних героїв – і хлопців, і дівчинки, він адресований читачам обох статей, описано їхню поведінку та психологію, але не акцентовано гендерні

ролі. Лиш незначні штрихи вказують на модель поведінки, ставлення до себе й до протилежної статі – основні маркери гендерної самоідентифікації (Качак, 2018, с. 227):

Якби він був трохи відвертішим із собою, то давно б визнав, що думає про Соньку ледь не більше ніж треба. <...> А ці її кучері? Якого дідька вони так скачуть угору-вниз? Як на пружинках! Геть зосередитися не можна! (Максимчук, 2021, с. 247);

Зовсім несподівано хлопець виявив, що спілкуватися з Сонькою значно цікавіше, ніж з Олельком. Говорили вони мало – так, перекидалися вряди-годи кількома фразами. Але ж як! ... Тепер вони мало не щодня позичали одне в одного олівці та книжки, а якось дівчинка навіть сама подзвонила Агаві, щоб обговорити з ним домашню з математики. Агава тоді чомусь аж розхвилювався, так наче це було щось важливе (Максимчук, 2021, с. 254);

Сонька весело *стріляла* на нього *очима* (Максимчук, 2021, с. 247);

Але *піймала себе на думці*, що з таким хлопцем, мабуть, могла б дружити (Максимчук, 2021, с. 45).

Цими кількома фрагментами обмежується презентація гендерної взаємодії в повістях.

Висновки. У повістях О. Максимчук створено портрети героїв дуже позитивних, однак не ідеальних. Навіть месійність, котру зазвичай спостерігаємо у творах, герої яких рятують світ, введена ненав'язливо. Портрети мозаїчні, але цілісні. В образах персонажів вербалізовано в основному внутрішні риси й лише побіжно описано зовнішність, у якій акцентовано колір очей та волосся.

Мовні засоби прості й зрозумілі для читачів. Актуальним є проникнення у тканину твору фразем та просторічних, навіть знижених (бовдур, дідько) лексем для характеристики героїв. Відзначимо, що для конкретизації та індивідуалізації персонажів О. Максимчук вдається до засобів образності. Здебільшого послуговується епітетами, особливо кольороназвами. Виявляємо й різнотипні порівняння, які увиразнюють портрети (кучері скачуть, як на пружинках; чуб йоршиком стирчав; чуб настовбурчився, наче голки дикобраза), а часом – і метафори: павутинка вій, очі світилися бісиками.

Перспективним вважаємо дослідження особливостей мовного портретування в інших сучасних художніх творах для дітей.

ЛІТЕРАТУРА

- Єрмоленко С., Бирик С., Тодор О. *Українська мова. Короткий тлумачний словник лінгвістичних термінів*. Київ : Либідь, 2001. С. 94–95.
- Качак Т. *Тенденції розвитку української прози для дітей та юнацтва початку XXI ст.* Монографія. Київ : Академвидав, 2018. 320 с.
- Максимчук О. *Світ у вулкані. Срібний і червоний*. Львів : Видавництво Старого Лева. 2021. 304 с.
- Максимчук О. *Світ у вулкані. Дощ-убивця*. Львів : Видавництво Старого Лева. 2021. 328 с.
- Огар А. Художній простір творів для дітей Ольги Максимчук : лінгвостилістичний і лінгводидактичний аспекти. *Молодь і ринок*. 2022. № 6. С. 84–89.
- Штонь О. Лінгвостилістичні особливості мовних портретів у прозі Василя Слапчука. *Studia methodologica*. 2020. № 50. С. 122–129.

REFERENCES

- Yermolenko, S., Byryk, S., Todor, O. (2001). *Ukrayinska mova. Korotkyi tлумachnyy slovnyk lnhvistychnykh terminiv. [Ukrainian language. A brief explanatory dictionary of linguistic terms]*, 94–95. Kyiv: Lybid [in Ukrainian].
- Kachak, T. (2018). *Tendentsiyi rozvytku ukrayinskoyi prozy dlya ditey ta yunatstva pochatku XXI st [Trends in the development of Ukrainian prose for children and youth at the beginning of the XXI century]*. Monograph. Kyiv: Akademvydav [in Ukrainian].
- Maksymchuk, O. (2021). *Svit u vulkani. Sribnyy i chervonyy [The world in the volcano. Silver and red]*. Lviv: Sary Lev Publishing House [in Ukrainian].
- Maksymchuk, O. (2021). *Svit u vulkani. Doshch-ubyvtsya [The world in the volcano. Killer rain]*. Lviv: Sary Lev Publishing House [in Ukrainian].
- Ohar, A. (2022). *Khudozhnyi prostir tvoriv dlya ditey Olhy Maksymchuk: lnhvostylistychnyy i lnhvodydaktlychnyy aspekty [The artistic space of Olga Maksymchuk's works for children: linguistic stylistic and linguistic didactic aspects]*. *Molod i rynek – Youth and the market*, 6, 84–89 [in Ukrainian].
- Shton, O. (2020). *Lnhvostylistychni osoblyvosti movnykh portretiv u prozi Vasylya Slapchuka [Linguistic features of language portraits in the prose of Vasyl Slapchuk]*. *Studia methodologica*, 50, 122–129 [in Ukrainian].